

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ТРИВАЛОГО ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF PUBLIC SAFETY UNDER CONDITIONS OF A PROLONGED MILITARY CONFLICT

Вячеслав Курепін,

кандидат економічних наук, доцент
кафедри методики професійного навчання,
Миколаївський національний аграрний
університет,

м. Миколаїв, Україна

Orcid ID: 0000-0003-4383-6177

Розглянуто психологічні аспекти безпеки населення в умовах тривалого воєнного конфлікту. Проаналізовано основні фактори впливу війни на психічне здоров'я різних соціальних груп та рівень їх психологічної стійкості. Визначено ключові виклики, пов'язані з хронічним стресом, невизначеністю та соціальними втратами. Обґрунтовано необхідність розвитку системи психологічної підтримки та формування ефективних механізмів адаптації населення.

Ключові слова: психологічна безпека, воєнний конфлікт, психічне здоров'я, стрес, адаптація

The article examines the psychological aspects of population safety under conditions of a prolonged military conflict. The main factors influencing the mental health of various social groups and their level of psychological resilience are analyzed. Particular attention is paid to the impact of war-related experiences on emotional well-being, social functioning, and the ability to cope with ongoing challenges.

Key challenges associated with chronic stress, uncertainty, social losses, forced displacement, and prolonged exposure to traumatic events are identified. The study highlights the consequences of these factors for individual and collective psychological well-being, emphasizing the growing need for comprehensive mental health support.

The necessity of developing an effective system of psychological assistance and implementing evidence-based mechanisms for population adaptation is substantiated. The importance of strengthening psychological resilience, promoting social support networks, and ensuring access to mental health services is emphasized as a prerequisite for maintaining psychological security and social stability during and after armed conflict.

Keywords: psychological safety, military conflict, mental health, stress, adaptation, psychological resilience, social support, trauma, population security, psychological assistance.

Тривале перебування населення в умовах воєнного стану супроводжується неперервним стресом та постійним очікуванням небезпеки, що зумовлює суттєві порушення психологічної безпеки. Активні бойові дії та пов'язані з ними загрози життю, а також високий рівень невизначеності щодо майбутнього, обумовлюють існування громадян України в умовах підвищених нервно-психічних навантажень.

Систематичні повітряні тривоги, вибухи, звуки ракетних обстрілів та безпілотних літальних апаратів змушують населення діяти в умовах обмеженого часу та постійної готовності до швидкого реагування на сигнали небезпеки. Це призводить до хронічного напруження нервової системи, що виявляється у порушеннях сну, підвищеної тривожності та емоційної нестабільності. У населених пунктах, які регулярно зазнають ракетних ударів і обстрілів, формується адаптивна поведінка, зокрема звичка перебувати в стані постійної готовності, що виявляється у підготовці необхідних речей для евакуації та навіть зміни режиму сну, що свідчить про неперервне відчуття загрози протягом доби.

Ускладнює психологічний стан людей довгострокова невизначеність, яка пов'язана із відсутністю чітких прогнозів щодо тривалості війни, економічна нестабільність в країні, розмитість щодо особистого майбутнього. Значна частина громадян у зв'язку з відсутністю відчуття стабільності відкладає прийняття важливих життєвих рішень, зокрема щодо зміни місця роботи, продовження освіти чи створення сім'ї. Серед молоді поширюються сумніви щодо доцільності професійної самореалізації в Україні. Таки думки супроводжуються внутрішніми суперечностями та підвищеним рівнем тривожності за своє майбутнє.

Метою статті є аналіз психологічних факторів, що впливають на безпеку населення в умовах тривалого воєнного конфлікту, а також обґрунтування практичних заходів психологічної підтримки, спрямованих на зниження рівня стресу, тривожності та соціальної дезадаптації населення.

Проблема психологічної безпеки населення в умовах воєнного конфлікту є одним із пріоритетних напрямів досліджень вітчизняних науковців. У наукових працях Лазіс М.І. [14], Лотарева Д. В. [2], Дідняк А. В. . [4] особлива увага приділяється впливу воєнних дій на психоемоційний стан населення, формуванню психологічної стійкості, розвитку механізмів адаптації та організації психологічної допомоги.

Проблематика психологічної безпеки особистості в умовах воєнного стану висвітлюється у працях Іваненко В. С. [3], Матвєєва К.С. [10], Новак М. В. [53] де аналізуються умови формування психологічної стійкості та способи подолання кризових переживань у сучасному суспільстві. Дослідження Бацуровської І. В. [13], Сомової О.О. [12] інформаційно-психологічної безпеки особистості в умовах війни та

гібридних загроз розглядають механізми інформаційного впливу, психологічного стресу та захисту психіки людини від деструктивних факторів.

Постійна загроза життю зумовлює трансформацію поведінкових реакцій особистості, формуючи стан підвищеної пильності чи емоційного виснаження. У низці випадків це виявляється у гіперчутливості до звукових подразників, різких рухів та інформаційного контенту. Внаслідок цього навіть звичайні побутові ситуації можуть спричиняти відчуття страху або панічні реакції [1, с. 22].

Після пережитих обстрілів у людей можуть формуватися підвищені реакції на звукові подразники, зокрема сигнали автомобілів або грім під час грози, які сприймаються як потенційні ознаки небезпеки, зокрема ракетних ударів. Водночас інша частина населення демонструє ознаки емоційного виснаження, яке виникає внаслідок тривалого перебування у стресових умовах і супроводжується зниженням здатності до емпатії та активного реагування на події.

На життєдіяльність людини в умовах воєнного стану суттєво впливає сукупність факторів, зокрема тривалість бойових дій, постійна загроза життю та високий рівень невизначеності, які формують складний психологічний стан людини. За таких умов зростає потреба у формуванні ефективних механізмів психологічної адаптації [2, с. 398], розвитку підтримувального соціального середовища та впровадженні системних заходів, спрямованих на збереження психічного здоров'я населення.

Проблемою є також внутрішнє переміщення населення, яке супроводжується втратою звичного соціального середовища, усталених зв'язків та відчуття стабільності. Внутрішньо переміщені особи часто стикаються з труднощами адаптації в нових умовах проживання, переживають соціальну ізоляцію та невизначеність щодо майбутнього. Сім'ї, які були змушені залишити свої домівки, нерідко зазнають психологічної травми втрати, що виявляється у підвищеній тривожності та депресивних станах.

Уваги потребує молодь, яка схильна до підвищеної чутливості при впливі воєнних подій [3, с. 241]. У них можуть спостерігатися різноманітні психологічні реакції, зокрема страхи, порушення концентрації уваги, прояви агресивності або, навпаки, соціальна замкнутість. Молодь, яка пережила обстріли чи евакуацію, часто демонструють підвищену реактивність на гучні звуки та можуть уникнути відвідування освітніх закладів, що ускладнює процес їх соціалізації та адаптації. Серед дорослого населення найпоширенішими є прояви емоційного вигорання, підвищеної дратівливості та труднощів у прийнятті рішень.

Хронічна напруженість, яка формується у людей постійними повітряними тривогами, загрозою ракетних ударів та необхідністю швидко реагувати на сигнали проявляється у порушеннях сну, тривожності та емоційної нестабільності. У містах, які регулярно зазнають обстрілів, населення змушене адаптувати свій спосіб життя до

нових умов [4, с. 601], зокрема проводити значну частину години в укриттях або постійно контролювати інформаційний простір, що додатково виснажує психіку.

Переживання втрат, як близьких людей, так і житла, роботи чи звичного способу життя є психологічним викликом для постраждалих. Тривалі психологічні напруження у мешканців прифронтової зони супроводжуються почуттям безпорадності, глибоким емоційним переживанням. Потoki новин про воєнні події спричиняють інформаційне перевантаження. Адаптація до нових умов відбувається через переживання, посилення тривожності. Воно формує відчуття безперервної небезпеки.

Диференційований вплив на психічне здоров'я різних соціальних груп населення нерівномірний. Для різних соціальних груп населення істотно різняться як умови життя, доступ до ресурсів та рівень ризиків та небезпек [5, с. 63]. Найбільш уразливими залишаються громадяни, які мешкають у прифронтових чи прикордонних регіонах: регулярні обстріли, руйнування інфраструктури та неминуча загроза життю формують відчуття постійної небезпеки. Мешканці таких територій знаходяться у стані готовності до евакуації, а це психічні розлади та емоційне виснаження.

Військовослужбовці, які безпосередньо беруть участь у бойових діях теж зазнають суттєвих психологічних навантажень. Розвиток посттравматичних стресових реакцій відбувається за рахунок постійних ризиків для життя, відповідальності за побратимів та необхідності діяти в екстремальних умовах. У мирному житті такі люди стикаються із труднощами. Після повернення з фронту до громадянського середовища проявляється гіперпільність чи уникнення соціальних контактів.

Стан захищеності психіки від внутрішніх та зовнішніх загроз визначається як психологічна безпека. Вона є необхідною умовою збереження емоційної рівноваги, адекватного реагування на події та ефективного функціонування особистості в суспільстві. В умовах воєнного стану формування психологічної безпеки відбувається під впливом комплексу взаємопов'язаних факторів. Провідне значення серед них мають емоційна стабільність, відчуття контролю за ситуацією [6, с. 19], наявність соціальної підтримки та доступ до достовірної інформації. За наявності підтримки з боку близького оточення людина значно легше долає стресові ситуації порівняно з тими, хто перебуває в умовах соціальної ізоляції.

Важливою складовою психологічної безпеки є емоційна регуляція, що передбачає здатність особистості усвідомлювати власні емоційні стани, контролювати їх прояви та адаптуватися до складних життєвих обставин. У практичному вимірі це виявляється у здатності зберігати емоційне рівновагу під час повітряної тривоги та приймати раціональні рішення в умовах небезпеки.

Когнітивна визначеність - важлива складова розуміння ситуації через наявність чіткої інформації про події, що відбуваються. Доступ до перевірених джерел інформації знижує рівень тривожності порівняно з ситуацією інформаційного хаосу чи поширення чуток [7, с. 128].

Важливим фактором забезпечення психологічної безпеки в умовах війни є підтримка зі сторони близького оточення, професійного середовища, громади та державних інституцій. Соціальна складова психологічної безпеки охоплює діяльність психологічних служб та функціонування гарячих ліній допомоги, що сприяють зниженню рівня стресу серед населення. Залучення до груп взаємопідтримки та взаємодія з фахівцями створюють умови для подолання відчуття соціальної ізоляції та безпорадності.

Важливою складовою психологічної безпеки є відчуття фізичної та інформаційної захищеності, що безпосередньо впливає на психічний стан особистості. Наявність облаштованих укриттів, чітких інструкцій щодо дій у надзвичайних ситуаціях та належна організація системи безпеки на рівні громади сприяють формуванню у населення відчуття захищеності. У сукупності зазначені фактори забезпечують здатність особистості адаптуватися до складних умов, зберігати психічне здоров'я та підтримувати ефективну життєдіяльність навіть у кризових ситуаціях.

Для адаптації громадян необхідна підтримка. Оскільки рівень стресу та переживань особистостей істотно відрізняється залежно від їхніх життєвих обставин, в умовах воєнного стану, форми та методи психологічної підтримки населення мають бути різноманітними, доступними та адаптованими наявні загрози та потреби різних соціальних груп.

Індивідуальне психологічне консультування є однією з найпоширеніших форм надання психологічної допомоги [8, с. 503] та може здійснюватися як у форматі безпосереднього міжособистісного контакту, так і дистанційно. У багатьох регіонах України функціонують гарячі лінії психологічної підтримки, які забезпечують можливість оперативного отримання допомоги у кризових ситуаціях. Зокрема, така підтримка є особливо важливою для осіб, які пережили обстріл або втрату близьких.

Групова психологічна підтримка реалізується у формі тренінгів, груп взаємодопомоги та психоосвітніх заходів. У межах тренінгових зайнять учасники отримують можливість обмінюватися власним досвідом, здобувати емоційну підтримку та опановувати практичні навички подолання стресових ситуацій. Для внутрішньо переміщених осіб доцільною є організація групових зустрічей, під час яких обговорюються труднощі адаптації. Такі зустрічі сприяють формуванню нових соціальних зв'язків та зниженню рівня соціальної ізоляції.

Важливе значення має просвітницька діяльність у сфері психологічної культури населення [9, с. 85], спрямована на підвищення рівня освіченості громадян

щодо методів саморегуляції та збереження психічного здоров'я. Одними з ефективних форм такої роботи є онлайн-вебінари, тренінги та майстер-класи, в межах яких поширюються доступні техніки дихання, вправи для зниження психоемоційного напруження та інші практики емоційної стабілізації. Під час реалізації інформаційних кампаній населенню надаються рекомендації щодо подолання тривожності, нормалізації сну та підтримання емоційної рівноваги. Такі заходи сприяють формуванню навичок самостійного подолання стресу та підвищення психологічної стійкості у повсякденному житті.

Доповнює надбання компетентностей кризова психологічна допомога, яка надається у випадках гострих стресових реакцій. Зрозуміло, втручання здійснюються фахівцями безпосередньо після травматичних подій - після ракетних обстрілів або евакуації, та спрямовані на стабілізацію емоційного стану потерпілих. Важливим є залучення соціальних служб та волонтерських організацій, які забезпечують комплексну підтримку [10, с. 94], поєднуючи психологічну допомогу з наданням матеріальних ресурсів.

Комплексне поєднання різних форм і методів психологічної підтримки, зокрема індивідуальної, групової та інформаційно-просвітницької роботи, забезпечує можливість ефективного реагування на виклики воєнного часу. Практичне застосування таких підходів сприяє зниженню рівня психоемоційного напруження, підвищенню психологічної стійкості населення та формуванню алгоритму дій для збереження психічного здоров'я в умовах складних соціальних трансформацій.

Важливу роль в забезпеченні психічного здоров'я населення відіграють державні та громадські ініціативи, значення яких особливо зростає в умовах соціальних криз, воєнних дій та масових переміщень населення. На державному рівні психологічна підтримка інтегрується в систему охорони здоров'я, освіти та соціальний захист населення [11, с. 371]. Зокрема, в межах закладів первинної медичної допомоги впроваджуються послуги психологічного консультування, що забезпечує громадянам можливість отримання базової психологічної підтримки безпосередньо через сімейного лікаря або у центрах ментального здоров'я. В багатьох територіальних громадах функціонують команди, до складу яких входять психологи, соціальні працівники та медичні фахівці. Їхня діяльність спрямована на забезпечення комплексного підходу до подолання психоемоційних труднощів осіб, які звертаються за допомогою.

Роль держави у функціонуванні системи забезпечення психічного здоров'я молоді в умовах воєнного стану є визначальною. Освітні ініціативи у цій сфері спрямовані на надання комплексної психосоціальної підтримки здобувачам освіти. У закладах вищої освіти здійснюють діяльність практичні психологи, які забезпечують

індивідуальне консультування, проводять профілактичні бесіди та організують групові заняття, орієнтовані на розвиток емоційної стійкості.

Особливої актуальності такі заходи набули в умовах воєнного стану, коли здобувачі вищої освіти перебувають під впливом підвищеного рівня тривожності, психологічного напруження та невизначеності. Фахівці служб психологічної підтримки закладів вищої освіти спільно з викладачами навчальних дисциплін «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист» реалізують заходи, спрямовані на формування психологічної стійкості, витривалості та підвищення обізнаності молоді щодо дій у небезпечних ситуаціях і особливостей психоемоційного реагування на події воєнного характеру.

Значний внесок у розвиток системи психологічної допомоги здійснюють громадські організації, діяльність яких характеризується високим рівнем адаптивності та оперативності у реагуванні на актуальні потреби населення. Громадські ініціативи забезпечують функціонування безоплатних гарячих ліній психологічної підтримки, кризових центрів для консультування осіб, які постраждали внаслідок травматичних подій, а також організують групи підтримки для внутрішньо переміщених осіб і ветеранів. Реалізація таких заходів сприяє створенню безпечного простору для обговорення травматичного досвіду [12, с. 8], отримання емоційної підтримки та поступового відновлення відчуття безпеки, психологічної стабільності й соціальної інтегрованості учасників.

Психологічна стійкість трактується як інтегральна здатність особистості в умовах соціальної нестабільності, кризових викликів та воєнного стану адаптуватися до дії стресогенних чинників, підтримувати емоційну рівновагу, забезпечувати ефективне функціонування в ситуаціях невизначеності та відновлювати внутрішні ресурси після пережитих психотравматичних подій. Практичні підходи до формування психологічної стійкості передбачають реалізацію комплексу заходів, спрямованих на розвиток навичок саморегуляції, емоційного контролю, конструктивного реагування на стрес та посилення соціальної підтримки.

Сучасна психологічна практика розглядає розвиток навичок емоційної саморегуляції як один із найефективніших підходів до підтримки психічного здоров'я. В межах цього підходу особлива увага приділяється навчанню технік управління емоційними станами, які сприяють зниженню рівня тривожності, страху та психоемоційного напруження. У професійній діяльності психологи широко застосовують дихальні вправи, техніку м'язової релаксації, методи усвідомленості та концентрації уваги. Зокрема, під час повітряних тривог або після пережитих стресових подій громадянам рекомендується використовувати техніку контрольованого дихання, яка сприяє стабілізації серцевого ритму та зменшення проявів панічних реакцій. Практичне використання таких методів забезпечує

формування навичок оперативного відновлення психологічної рівноваги в умовах кризових ситуацій [13, с. 793].

Ефективним напрямом психологічної підтримки є формування навичок адаптивного мислення та позитивного бачення майбутнього. У психологічній практиці особлива увага приділяється розвитку здатності особистості зосереджуватися не лише на наявних загрозах, а й на особистих ресурсах, потенційних можливостях та життєвих перспективах. У процесі психологічного консультування активно застосовуються методи когнітивно-поведінкової терапії, спрямовані на корекцію деструктивних установок та формування конструктивного ставлення до життєвих труднощів. Учасників таких зайнять навчають аналізувати власні негативні думки, критично оцінювати їхню реалістичність та поступово замінювати їх більш раціональними та адаптивними переконаннями.

Важливе значення в забезпеченні психологічної стійкості має підтримання фізичного здоров'я, оскільки психоемоційний стан людини тісно пов'язаний із загальним функціонуванням організму [14, с. 208]. Регулярна фізична активність, дотримання режиму сну та збалансоване харчування здійснюють позитивний вплив на емоційний стан та сприяють підвищенню рівня психологічного благополуччя. Зокрема, участь у спортивних заходах, прогулянки на свіжому повітрі та заняття йогою сприяють зниженню рівня стресу та покращенню емоційного самопочуття. В закладах вищої освіти впроваджуються програми психологічного добробуту, які поєднують елементи фізичної активності з психотерапевтичними практиками, забезпечуючи комплексний підхід до підтримки психічного здоров'я.

Отже, в умовах сучасних соціальних викликів психологічна підтримка населення виступає важливим засобом збереження психічного здоров'я громадян та підтримання суспільної стабільності. Різноманітність психоосвітніх форм роботи сприяє зниженню рівня тривожності, розвитку навичок емоційної саморегуляції та підвищенню психологічної стійкості особистості. Важливе значення для реалізації таких заходів мають державні та громадські ініціативи, спрямовані на забезпечення доступності психологічної допомоги для різних категорій населення. Водночас важливим фактором збереження психоемоційного благополуччя є підтримання фізичного здоров'я, яке безпосередньо впливає на емоційний стан та загальне психологічне функціонування людини.

Література:

1. Курепін В. М. Війна в Україні: як можна підтримати тривожних людей. *Захист водних ресурсів - Глобальні виклики, загрози опустелювання територій, міжнародні зобов'язання держав світу : тези доповідей з щорічного тематичного круглого столу*, м. Миколаїв, 22 березня 2022 року. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 21-22.

2. Лотарева Д. В. Робота й особисте життя: пошук балансу. *Сучасні тренди соціально-економічних перетворень та інтелектуалізації суспільства в умовах сталого розвитку* : тези доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 20-21 жовтня 2025 р.). Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2025. С. 397-399. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/22812>.

3. Іваненко В. С. Національно-патріотичне виховання молоді як складова побудови незалежної держави. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів : тези доп. Всеукр.наук.-практ. конф.* (м. Вінниця, 17 травн. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС 2023. С. 239-242. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/14176>.

4. Дідняк А. В. Укритися, неможливо ризикувати: яким у Миколаєві був захист населення під час обстрілів ракетами. *Сталий розвиток міст : матеріали XVI Всеукраїнської студентської науково-технічної конференції : в 4-х ч. / Ч. 2., 21-22 квітня 2023 року.* Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2023. С. 598-602. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/13796>.

5. Романовська Л. І., Новак М. В. Психологічні умови розвитку життєстійкості особистості в умовах війни. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія» : науковий журнал.* Острог : Вид-во НаУОА, 2024. № 17. С. 62-66. DOI: 10.25264/2415-7384-2024-17-62-66.

6. Іваненко В. С. Стресостійкість, як вид психологічної особистості. *Інформаційно-психологічна та техногенна безпека: історичні аспекти, особливості захисту суспільства та особистості : тези доповідей за результатами тематичного круглого столу,* м. Миколаїв, 9 грудня 2022 р. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 18-20. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12066>.

7. Курепін В. М., Іваненко В. С. Взаємодія місцевих органів влади та засобів масової інформації як фактор реалізації інформаційної політики при надзвичайних ситуаціях. *Modern Economics.* 2025. № 49(2025). С. 124-132. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V49\(2025\)-17](https://doi.org/10.31521/modecon.V49(2025)-17).

8. Гальцова С. В. Особливості життєстійкості особистості в умовах сьогодення. *Наукові перспективи.* 2023. №1(31). С. 497-510.

9. Курепін В. М. Освіта як інституційний фактор стійкості територіальної громади: соціально відповідальний аспект. *Плекаємо особистість : наук.-метод. альманах.* Лубни : Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2026. Вип. 11. С. 165-171.

10. Матвеева К. С., Курепін В. М., Марченко Д. Д. Напрямки роботи сімейного педагога у структурі територіального центру соціальної допомоги сім'ї та дітям. *Перспективи та інновації науки.* 2021. № 2(2). С. 84-98. DOI:[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-2\(2\)-84-97](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-2(2)-84-97).

11. Андрос Т. С. Психологічний опис професії фахівця із соціальної роботи в територіально об'єднаних громадах. *Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти* : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., (м. Миколаїв, 9 грудня 2024 р.). Миколаїв : МНАУ, 2024. С. 369-372. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/20117>.

12. Сомова О.О., Предко В.В. Вплив війни на зміну рівня стресу та стратегій збереження життєстійкості українців. *Психологія національної безпеки та безпеки життєдіяльності*, 2022, Том 33 (72), №4. DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2022.4/16>.

13. Професійна мобільність та безпека: як ефективно використовувати соціальні мережі для кар'єрного розвитку / І. В. Бацуровська, Г. С. Кашина, В. М. Курепін, В. В. Любарець. *Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*. 2025. № 2(32). С. 787-799. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2\(32\)-787-799](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2(32)-787-799).

14. Лазіс М. І. Позитивні тенденції до цінування здоров'я та благополуччя персоналу. *OSHAgro - 2024* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 30 вересня 2024 року). Київ : МОН України, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Науково-виробничий журнал «Охорона праці», Європейське співтовариство з охорони, 2024. С. 207-209. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/18907>.